

PARAIŠKŲ IR ATASKAITŲ TEIKIMO ELEKTRONINĖ SISTEMA

Reikminių tyrimų temos pasiūlymai

PASIŪLYMAS DĖL REIKMINIŲ TYRIMŲ TEMOS

1. DUOMENYS APIE PATEIKĖJĄ	
1.1. Institucijos pavadinimas	Teisingumo ministerija
1.2. Institucijos atstovas, įgaliotas spręsti su teikiamu temos pasiūlymu susijusius klausimus:	
pareigos	Bausmių vykdymo politikos grupės patarėja
vardas	Inga
pavardė	Griškevičienė
telefonas	8 5 266 2885
el. paštas	i.griskeviciene@tm.lt

2. TEMOS PASIŪLYMO APRAŠYMAS

2.1. Temos pavadinimas	
Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų patikimumas laisvės atėmimo vietose	
2.3. Tyrimų trukmė	
Tyrimų, reikalingų problemai išspręsti, trukmė	10 mėn.
2.5. Temos (problemos) svarba valstybei ir visuomenei	
<i>Aprašoma sprendžiama problema, nurodomos esminės jos priežastys, jei reikia, palyginant Lietuvos padėtį aptariamu klausimu su kitomis Europos Sąjungos valstybės narėmis, pateikiama informacija apie institucijos praktikoje kylančių problemų mastą, situacijos analizė; vadovaujantis turimais įrodymais ir duomenimis (kiekybiniais rodikliais) pagrindžiamas problemos aktualumas ir realus mokslu grįstų sprendimų poreikis (ne daugiau kaip 4000 spaudos ženklų)</i>	
Remiantis Europos Tarybos SPACE I (pranc. Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe) projekto duomenimis, 2022 m. pabaigoje Lietuva užėmė penktą vietą tarp Europos Sąjungos šalių pagal kalinių asmenų skaičių. Atsižvelgiant į tai, kad didelis laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičius išlieka aktualiu iššūkiu Lietuvai, valstybei svarbu užtikrinti efektyvų ir mokslu grįstą šios asmenų grupės resocializacijos procesą.	

Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų (NERV) atlikimas yra vienas pirmųjų ir esminių laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų resocializacijos proceso žingsnių. Jo metu nustatomas rizikos, kad asmuo nusikals pakartotinai, lygis bei identifikuojami asmeniui būdingi kriminogeniniai poreikiai. Vadovaujantis Rizikos-Poreikio-Atliepiamumo (angl. Risk-Need-Responsivity) principais, NERV padeda numatyti asmens resocializacijos proceso intensyvumą ir individualizuoti šį procesą, parenkant asmens sunkumus atitinkančias intervencines priemones (Andrews & Bonta, 2010). Atliepiant mokslu grįstą NERV instrumentų poreikį, 2012 m. birželio 25 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (nuo 2023 m. sausio 1 d. – Lietuvos kalėjimų tarnyba) direktoriaus įsakymu Nr. V-211 buvo aprobuotos šešios NERV metodikos. Remiantis Lietuvos kalėjimų tarnybos statistiniais duomenimis, šiuo metu Lietuvos kalėjimuose nuteistųjų vertinimui dažniausiai pasitelkiama OASys metodika (angl. Offender Assessment System). Pasitelkiant šią metodiką, 2023 m. Lietuvos kalėjimuose atlikta 5553 NERV laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims.

Pritaikant OASys metodiką Lietuvos kontekstui, mokslinių tyrimų rezultatai atskleidė, kad ji pasižymi pakankamu diskriminantiniu bei prognostiniu validumu (Ustinavičiūtė ir kt., 2009; Ustinavičiūtė ir kt., 2010; Ustinavičiūtė, 2012), tačiau Lietuvoje vis dar stokojama tyrimų apie OASys metodikos patikimumą ir šią metodiką taikančių specialistų atliekamų vertinimų tarpusavio suderinamumą. Pažymėtina, kad NERV specialistų atliktų vertinimų tarpusavio suderinamumas yra plačiai tyrinėjamas užsienio šalyse (pvz., Edens et al., 2016; van der Knaap et al., 2012; Svalin et al., 2017), tačiau šių tyrimų rezultatai negali būti generalizuojami dėl NERV taikomų instrumentų skirtumų.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksu (BVK), NERV rezultatai yra vienas esminių kriterijų, planuojant teisės pažeidėjo resocializacijos procesą (BVK 53 str. 2 d.), perkeliant asmenį iš pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietos į atviro tipo bausmės atlikimo vietą (BVK 37 str. 5 d.), taip pat sprendžiant dėl asmens lygtinio paleidimo galimybės (BVK 82 str. 1 d.). Kitaip tariant, OASys pagrindu atliktų NERV objektyvumas ir gautų rezultatų patikimumas yra svarbūs tiek planuojant darbą su teisės pažeidėju, tiek vėliau priimant esminius sprendimus dėl jo bausmės atlikimo sąlygų. Taigi, OASys metodikos patikimumo tyrimas būtų svarbu visuomenei ir valstybei, nes jis leistų nustatyti, ar praktinėje veikloje pasitelkiama OASys metodika leidžia patikimai užfiksuoti asmens nusikalstamo elgesio rizikos lygį, asmeniui būdingus kriminogeninius poreikius bei nuteistojo daromą pažangą.

OASys metodiką taikančių specialistų atliekamų vertinimų tarpusavio suderinamumo tyrimas leistų identifikuoti ir struktūrines OASys metodikos dalis, dėl kurių fiksuojamas žemiausias NERV atliekančių specialistų vertinimų tarpusavio suderinamumas. Taigi, mokslinių tyrimų atlikimas padėtų įvertinti ir NERV atliekančių specialistų kompetencijų ugdymo poreikius bei kryptingai planuoti šios specialistų komandos kvalifikacijos tobulinimo renginius.

Apibendrinant, OASys metodikos patikimumo tyrimas būtų aktualus Lietuvos valstybei ir visuomenei, kadangi jis prisidėtų prie mokslu grįstų instrumentų taikymo Lietuvos kalėjimuose, kalėjimų darbuotojų kompetencijų kryptingo ugdymo, efektyvesnės nuteistųjų resocializacijos, kas, tikėtina, prisidėtų prie kalinių asmenų skaičiaus mažinimo ir visuomenės saugumo užtikrinimo.

2.6. Spręstini institucijos, teikiančios temos pasiūlymą, uždaviniai

Nurodoma, kokius uždavinius institucija tikisi išspręsti savo reguliavimo sferoje, pasinaudodama gautais tyrimų rezultatais, įsivertinama, kad uždaviniams išspręsti būtini moksliniai tyrimai, detalizuojamos tikslinės visuomenės grupės ir (ar) kiti naudos gavėjai, nurodoma, koks numatomas tokių sprendimų poveikis jiems (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos kalėjimų tarnyboje taikomos OASys metodikos pagrindu atliktų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų patikimumą.

Tyrimo metu spręstini uždaviniai:

- įvertinti OASys metodikos pagrindu specialistų atliekamų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų tarpusavio suderinamumą pirminių vertinimų metu;
- įvertinti OASys metodikos pagrindu specialistų atliekamų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimų tarpusavio suderinamumą keičiantis nuteistojo laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygoms;
- identifikuoti, dėl kurių OASys metodikos struktūrinių dalių fiksuojamas žemiausias nusikalstamo elgesio rizikos vertinimus atliekančių specialistų tarpusavio suderinamumas.

Siekiant įvertinti OASys metodikos pagrindu atliktų NERV patikimumą būtina atlikti mokslinius tyrimus, kadangi spręstini uždaviniai reikalauja NERV metodikų psichometrinių charakteristikų tyrimų atlikimo žinių bei objektyvių akademinės bendruomenės atstovų įžvalgų dėl praktinėje veikloje taikomų NERV metodikų tinkamumo.

Tokio pobūdžio tyrimas leistų įvertinti, ar OASys metodikos pagrindu gauti NERV rezultatai išlieka stabilūs, kuomet nuteistojo NERV atlieka skirtinguose Lietuvos kalėjimuose dirbantys Vertinimo ir analizės komandos specialistai, kas iki šiol nebuvo tyrinėta Lietuvos kontekste. Tyrimo rezultatai būtų itin aktualūs laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų bendruomenei, kadangi keičiantis nuteistojo bausmės atlikimo sąlygoms neretai susiduriama su NERV atliekančių specialistų pasikeitimu bei NERV rezultatų svyravimu. Taip pat tokio pobūdžio tyrimo rezultatai būtų aktualūs Lietuvos kalėjimų tarnybos Resocializacijos koordinavimo skyriui teikiant metodinę pagalbą laisvės atėmimo vietose veikiančioms Vertinimo ir analizės komandoms dėl NERV atlikimo. Galiausiai, OASys metodikos patikimumo tyrimas leistų Lietuvos kalėjimų tarnybos Kompetencijų ugdymo valdybai kryptingai planuoti Vertinimo ir analizės komandų specialistų kvalifikacijos tobulinimo renginius NERV tematika.

2.7. Temos sąsajos su strateginiais valstybės dokumentais

Pateikiamos nuorodos į atitinkamus strateginius valstybės dokumentus, pridedami komentarai ir kita susijusi informacija (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

1. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171368/asr>> (BVK 53 str. 2 d. įtvirtinta būtinybė atlikti NERV laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, rengiant nuteistojo individualų resocializacijos planą; BVK 37 str. 5 d. akcentuojama NERV rezultatų svarba perkeliant nuteistąjį iš pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietos į atviro tipo bausmės atlikimo vietą; BVK 82 str. 1 d. akcentuojama NERV rezultatų svarba, priimant sprendimą dėl asmens lygtinio paleidimo).
2. 2021 m. sausio 7 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. V-5 patvirtinta Nuteistųjų laisvės atėmimo bausme resocializacijos reformos Lietuvoje koncepcija <<http://kalejimai.lt/download/69175/2021-01-07%20v-5.pdf>> (įtvirtinama būtinybė steigti NERV atliksiančias Vertinimo ir analizės komandas laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietų Resocializacijos skyriuose).
3. 2012 m. birželio 25 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. V-211 patvirtintas Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašas <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.428643/asr>> (11.3 punkte numatyta, kad NERV metodikų taikymo kokybė užtikrinama reguliariai tikrinant nusikalstamo elgesio rizikos vertintojų tarpusavio suderinamumą).
4. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2024 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. 1R-35 patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro valdymo sričių 2024–2026 metų strateginis veiklos planas <<https://tm.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/2OWs0bjggY.pdf>> (Programos „13-002 Bausmių

sistema“ 13-002-08-02 P uždavinys „Didinti bausmių vykdymo sistemos efektyvumą“ numato į laisvės atėmimo bausmės vietas grįžusių asmenų dalies mažėjimą ir lygtinai paleistų iš laisvės atėmimo bausmės vietų asmenų dalies didėjimą).

2.8. Neatidėliotino problemos sprendimo poreikio pagrindimas

Pagrindžiama, kodėl problemą reikalinga spręsti skubiai; jei problema atitiktų itin skubių reikminių tyrimų pobūdį (ekstremalios situacijos valstybėje keliami iššūkiai ir pan.), tai argumentuojama (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

OASys metodikos patikimumo tyrimus būtina atlikti kuo skubiau, kadangi NERV atlikimą nuteistiesiems numato BVK, o OASys metodika nuolat pasitelkiama praktinėje veikloje: jos rezultatų pagrindu priimami itin svarbūs sprendimai dėl nuteistųjų resocializacijos proceso planavimo, laisvės atėmimo bausmės sąlygų keitimo ir nuteistųjų lygtinio paleidimo iš bausmės atlikimo vietų. Be to, OASys metodikos pagrindu atliktų vertinimų patikimumą svarbu neatidėliotinai pagrįsti mokslinių tyrimų pagalba atsižvelgiant į nuteistųjų bendruomenės keliamus klausimus ir raštu pateikiamus skundus dėl OASys metodikos pagrindu gaunamų NERV rezultatų objektyvumo. Pažymėtina, kad OASys metodika yra intensyviai taikoma Lietuvos kalėjimuose ilgiau nei 10 metų, tačiau iki šiol neturima mokslinių tyrimų duomenų apie šios metodikos pagrindu specialistų atliekamų vertinimų tarpusavio suderinamumą.

Neatlikus mokslinių tyrimų, kurie atskleistų OASys metodikos patikimumo rodiklius, Lietuvos bausmių vykdymo sistema, tikėtina patirtų reputacinę žalą, kadangi, sulaukiant klausimų dėl praktinėje veikloje taikomų NERV instrumentų patikimumo ir mokslinio pagrįstumo, būtų stokojama mokslinių tyrimų rezultatų apie šių instrumentų psichometrinės charakteristikas. Be to, galima finansinė žala valstybei, jei, laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems kreipiantis į teismą dėl NERV rezultatų pagrįstumo ir dėl NERV rezultatų patirtos neturtinės žalos, Lietuvos teismai konstatuotų, kad iki šiol stokojama tyrimų apie NERV taikomų instrumentų patikimumą.

2.9. Laukiami reikminių tyrimų projekto rezultatai, nurodant rezultatų formą

Nurodoma, kokių rezultatų institucija tikisi iš projekto ir kokia forma šie rezultatai turėtų būti pateikti (studija, praktinės rekomendacijos, metodikos padėčiai tam tikroje srityje įvertinti ir prognozuoti, priemonės, modeliai, scenarijai, tinklai, naujos technologijos, nauji metodai ir pan.) (ne daugiau kaip 2000 spaudos ženklų)

Tikimasi, kad atlikto tyrimo pagrindu bus parengta išsami **tyrimo rezultatų ataskaita**, apimanti **praktines rekomendacijas** dėl OASys metodikos patikimumo rodiklių tobulinimo ir NERV atliekančių Vertinimo ir analizės komandų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, bei organizuotas **tyrimo rezultatų pristatymas** Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos kalėjimų tarnybos Resocializacijos koordinavimo skyriaus ir Kompetencijų ugdymo valdybos atstovams.

2.10. Kita svarbi informacija

(ne daugiau kaip 1000 spaudos ženklų)

Literatūros šaltiniai

Andrews D. A., Bonta J. 2010. The psychology of criminal conduct (5th ed.). Newark, NJ: Lexis Nexis.

Edens, J. F., Penson, B. N., Ruchensky, J. R., Cox, J., & Smith, S. T. (2016). Interrater reliability of Violence Risk Appraisal Guide scores provided in Canadian criminal proceedings. *Psychological Assessment*, 28(12), 1543.

Svalin, K., Mellgren, C., Levander, M. T., & Levander, S. (2017). The inter-rater reliability of violence risk assessment tools used by police employees in Swedish police settings. *Nordisk politiforskning*, 4(1), 9-28.

Ustinavičiūtė, L. (2012). Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Ustinavičiūtė, L., Laurinavičius, A., Žukauskienė, R., & Bandzevičienė, R. (2010). Kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas skirtingose Lietuvos teisės pažeidėjų grupėse. *Socialinių mokslų studijos*, 4(8), 39-56.

Ustinavičiūtė, L., Žukauskienė, R., & Laurinavičius, A. (2009). Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė. *Socialinių mokslų studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, Nr. 4 (4).

van der Knaap, L. M., Leenarts, L. E., Born, M. P., & Oosterveld, P. (2012). Reevaluating interrater reliability in offender risk assessment. *Crime & Delinquency*, 58(1), 147-163.